

основане на знаннях та інноваціях, є гнучким, більш цифровим та інтегрованим у громадянське суспільство. Малий і середній бізнес історично відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища, був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Нині в структурі сучасної економіки знань органічно співіснують малий, середній та великий бізнес, проте саме малий бізнес є найбільш численним і динамічним сектором економіки.

Для кращого розуміння законів функціонування бізнесу потрібен відповідний рівень економічних знань, зокрема основ підприємництва. Саме культура підприємництва значною мірою визначає рівень бізнесактивності в країні та темпи зростання підприємництва. Під культурою підприємництва ми розуміємо результат духовно-матеріальної творчості, реалізацію інтересів індивідуума, сукупність матеріально-духовних надбань людства та соціальну цінність, що характеризується комплексом засвоєних бізнесових знань, розвиненістю підприємницького мислення і практичних навичок та ступенем включення в підприємницьку діяльність, через яку проявляється ділові якості (ініціативність, підприємливість, законслухняність, повага до чужої власності тощо). Основними функціями культури підприємництва є: соціальна, ціннісно-орієнтаційна, трансляційна, стимулююча, селекційна, адаптаційна, інноваційна, світоглядна, інтеграційна та пізнавальна.

Таким чином, разом з культурою управління, праці, споживання та комунікацій підприємницька культура є сегментом економічної культури. Культура підприємництва є не лише фундаментом існування бізнесу, вона є підґрунтям формування організаційної структури управління підприємством і включає бачення, місію та стратегію бізнесу; цінності, які розділяють працівники (засновники); традиції, норми і правила поведінки, а також моральні та естетичні принципи, на яких вони ґрунтуються. Однією з умов підвищення культури підприємництва є залучення молоді до підприємницької діяльності. Зокрема значну увагу потрібно приділяти молодіжному та шкільному (соціальному) підприємництву.

СЕКЦІЯ:
ДОСЛІДНИЦЬКІ ПАРАДИГМИ МУЗЕЄЗНАВСТВА
ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

А. Щербань

**ЖОРНО З НАДМОГИЛЬНОГО КАМЕНЯ (С. ДИКАНЬКА)
ЯК СВІДЧЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ**

A. Shcherban

**MILLSTONE FROM A TOMBSTONE (DIKANKA VILLAGE)
AS AN EVIDENCE OF CULTURAL TRAUMA**

Диканський історико-краєзнавчий музей імені Д. М. Гармаша зберігає значну кількість рідкісних і кілька унікальних предметів. Серед останніх виокремлюється жорно, виготовлене з надмогильного каменю, інформація про яке досі не публікувалася в наукових виданнях. На перший погляд, його появу можна вважати лише актом вандалізму. Однак реконструкція подій (зокрема, внаслідок

використання етнографічних матеріалів), пов'язаних з історією перетворення елемента облаштування могили на частину пристрою для перемелювання збіжжя, дозволяє стверджувати, що це — одне з небагатьох збережених до сьогодні свідчень про глибоку культурну травму, яку отримали мешканці Полтавщини за часів упровадження більшовицької ідеології.

З інформації, зібраної музейними співробітниками під час надходження предмета до колекції, відомо, що камінь знайдено у 1960–70-х рр. мешканцем Диканьки неподалік від місцевої Троїцької церкви. Відтоді й до передання в музей на початку XXI ст., він лежав у приватному гаражі.

Предмет виготовлено з мармуру, що свідчить про належність надгробка заможній людині. Відповідно, його могли виготовити для когось з найближчого оточення диканської гілки роду Кочубеїв або самих князів. Відзначу, що мармур був досить широко використовуваний у їхньому маєтку з XIX ст. Зокрема, з каменю, подібного до матеріалу надгробка, вирізано найдавніші саркофаги у фамільному склепі Кочубеїв, який донині міститься під Миколаївською церквою Диканьки. До речі, їх також прикрашено майстерним різьбленням.

Збереглася частина верху надгробка. В уламка прослідковується хрестоподібність — збережене бічне рамено хреста шириною близько 22 см виступає за межі основи знизу лише на 2 см, вгорі — на 10 см. Верхнє рамено має ширину близько 31 см. Ширина плити нижче бічних рамен хреста — 50 см. На верхній площині помітні рештки вертикально просвердленого отвору діаметром 1,5 см. У центрі перехрестя в округлій рамці містяться рештки рельєфного зображення Ісуса Христа (Спаситель світу, або *Salvator Mundi*). Над ним — фігурна рамка, яка опускається донизу. Обабіч — вертикальні «плетінки». За стилістичними ознаками надгробок можна попередньо датувати другою половиною XIX ст. Можливо, він синхронний першим саркофагам під Миколаївською церквою.

Щоб наблизити форму каменю до округлої, під час перетворення на жорно рамена хреста і прилеглу до них частину основи було грубо оббито, а на лиці Ісуса просвердлено отвір. Зворотній бік каменю покрито традиційною для жорен насічкою, що радіально розходить від центру. Сучасні розміри предмета — близько 53x45 см. Товщина — близько 26 см. Діаметр отвору — близько 6 см. Частина надгробку певний період працювала в якості нижнього каменя жорен. Про це свідчать сліди іржі на місці закріплення його у пристрої, а також значна потертість робочої поверхні. Зауважу, що в робочому положенні лик Ісуса був перевернутим донизу і, розмелюючи збіжжя, люди не бачили, на чому працюють.

Час створення жорна логічно обмежити 1920–40-ми роками. Раніше ніхто з місцевих не наважився б перетворити на нього надгробок. Пізніше такі пристрої вже не були потрібними. До того ж, оскільки мармур досить м'який, швидко стирається, використання його для жорен недоцільне. Отже, є підстави для висновку, що надгробок було перероблено у кризові часи, коли потрібно було молоти збіжжя примітивним способом, а іншого каменю неможливо було дістати. Такими періодами в житті диканців були голодомори 1932–33 та 1947 років. Впродовж другого з них використання кам'яних жорен у домашніх господарствах каралося штрафами (свідчення Леоніда Івановича Скорика, 1936 р.н), тому місцеві мешканці намагалися робити ці пристрої з металу та проволочи. Інформатор розповідав, що молоти зібрані на полі колоски його родина ходила до сусідів. Але «штрахували, що

жорна були. Та робили таке — труба, провіолока, шостигранник робили у кузні. Бо пресікали за жорна» (записано 15 червня 2022 р.). Досить імовірно, що створення досліджуваного експоната відбулося в 1932–33 роках. До речі, мною зафіксовано факт тогочасної переробки надгробків (щоправда, єврейських) на жорна в неподалік розташованій від Диканьки Опішні.

Звичайно, що за часів нормального життя, українці б не руйнували надгробків, адже традиційна культура нашого народу передбачає шанобливе ставлення до могил і кладовищ. До речі, з них не можна було нічого приносити додому. Хіба що з магічною метою. У радянські часи, особливо в другій половині 1920-х — на початку 1930-х років, на державному рівні провадилася активна антирелігійна кампанія, у селах нагніталася атмосфера ненависті до заможних людей. У Диканьці в цей час були пограбовані могили Кочубеїв і потривожено їхній прах. Відповідно, невідомий нині місцевий мешканець був морально готовим до створення жорна з могильного каменя «багача». А кризові умови часів голодомору, які поставили місцевих селян на межу виживання, підштовхнули його до усвідомленого морального злочину. Тому, коли загроз за смерті від голоду минула, камінь було повернуто до місця церковного цвинтаря.

С. Гаврилюк

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ

S. Havryliuk

THEORETICAL ASPECTS OF THE RESTORATION OF ARCHITECTURAL MONUMENTS IN INTERWAR POLAND

У першій чверті ХХІ ст. серед істориків, архітекторів, мистецтвознавців посилилась увага до питань, пов'язаних із вивченням, збереженням та використанням об'єктів нерухомої культурної спадщини. Серед них вагоме місце посідають пам'ятки архітектури — окремі будівлі, споруди, які повністю або частково збереглися в автентичному стані й характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів. Пам'ятки архітектури — згідно із сучасним розумінням — мають особливі якості завдяки унікальності форм, інженерної конструкції, обробки будівельних матеріалів, їх комбінації чи використання, декору (мозаїка, рельєф, фреска, ліпнина тощо). Тому очевидна потреба в дослідженні та узагальненні досвіду, набутого, зокрема, у сфері відновлення історичних будівель у міжвоєнній Польщі (1921–1939 рр.). Актуальність теми посилюється й тим, що в період між двома світовими війнами до складу Другої Речі Посполитої входили такі етнічні українські землі, як Південне Підляшшя, Берестейщина, Пинщина, Західна Волинь, Холмщина, Надсяння (Посяння), Східна Галичина, Лемківщина. Тому висвітлення окремих аспектів збереження пам'яток на означених теренах дасть змогу заповнити ще одну маловивчену сторінку історії українських земель.

На зазначених територіях, як і в міжвоєнній Польщі загалом, проводилося чимало пам'яткоохоронних заходів, зокрема й щодо збереження пам'яток архітектури. Ці заходи базувалися на відповідній правовій базі, серед якої особливе місце посідав Декрет про опіку над пам'ятками мистецтва і культури від 31 жовтня 1918 р. Не меншу роль відігравали теоретичні розробки польських архітекторів,